

**SURİYE SORUNU: ‘BAŞARISIZ VEYA ÇÖKEN DEVLET’
MODELİ TÜRKİYE İÇİN SURİYE POLİTİKASINDA
ULUSLARARASI KAMUOYUNU HAREKETE GEÇİRMENİN
BİR ARACI OLABİLİR Mİ?**

Gülise GÖKÇE*

Orhan GÖKÇE**

ÖZET

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki otoriter rejimlere karşı başlayan halk ayaklanmaları, ilk hızında olmasa da devam etmektedir. Bahreyn’de ve Yemen’de olaylar ara sıra alevlense de, olaylar büyük ölçüde şiddetini kaybetmiş, buna paralel olarak yaşamda kısmen normalleşmiştir. Buna karşılık Suriye’de halk ayaklanması tüm hızıyla devam etmekte, ölen, evini yurdunu ve ülkesini terk eden sivillerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Suriye’de Esad rejimi son bir yılda 10.000’nin üzerinde kendi vatandaşını katletmiş, 200.000’nin üzerinde vatandağını da zorunlu göçe zorlamıştır. Yalnızca Türkiye’ye sığınanların sayısının resmi kaynaklara göre 25.000’nin üzerinde olduğu belirtilmektedir.

Türk hükümetinin, Suriye konusunda uluslararası kamuoyunu ve aktörlerini harekete geçirme girişiminin, bugüne kadar istenilen sonucu verdiği de pek söylenemez. Yine de Birleşmiş Milletler tarafından özel bir temsilci atanması ve ateşkes antlaşmasının sağlanması da küçümsenemeyecek bir başarıdır. Türkiye’nin girişimleri sonucunda Birleşmiş Milletler tarafından atanan özel temsilci aracılığıyla, gerekleri tam olarak yerine getirilmeyen bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra bu antlaşmaya uyulup uyulmadığını izlemek için de önce toplamda 250 kişi olarak öngörülen, sonra 300 kişiye çıkarılan ancak şu anda bu öngörülen heyetten yalnızca 40 kişiden oluşan bir gözlemci heyeti gönderilmiştir.

Gözlemci heyetinin, Şam yönetiminin ateşkes koşullarına riayet etmediğini, kendi halkına karşı aşırı şiddet kullanmaya devam ettiğini belirtmesine rağmen, uluslararası güçlerin “bekle-gör” politikasını izlemeye devam etmeleri ve ortaya koydukları tepkilerinin klişe sözlerin ötesine geçmemesi, Türk hükümetinin sabrının taşmasına ve

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi

Suriye karşıtı söylemlerini daha da sertleştirmesine yol açmıştır. Bu kapsamda Suriye'ye karşı olası bir operasyon da bahis konusu olmaya başlamıştır.

Türk hükümetinin, Beşşar Esad karşıtı söylemlerinin dozunu giderek arttırması ve olası bir askeri müdahaleden söz etmesi, hem ülke dışı hem de ülke içi kamuoyunda endişe ve eleştiriye yol açmıştır. Hükümetin tutumuna ilişkin tepkileri genelde iki ana grupta özetlemek mümkündür. Kimilerine göre, Türk hükümeti, Soğuk Savaş sonrası ABD tarafından dünya hakimiyet politikası çerçevesinde planlanan ve yürürlüğe konan, Kuzey Afrika'yı, Ortadoğu'yu, Kafkasya ve Orta Asya'yı içine alan, bu bölgedeki rejimlerin kontrol edilebilir ve küresel sisteme eklenilebilir duruma getirmeyi hedefleyen Büyük ya da Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (BOB ya da GOB) kapsamında bir araç işlevi görmekte, tamamen Amerika Birleşik Devletlerinin güdümünde hareket etmektedir. Dolayısıyla da ABD, nasıl geçmişte Saddam'ı Kuveyt'e girmeye teşvik etmiş ve cesaretlendirmiş ise, bugün de Suriye meselesine Türkiye'ye havale etmiştir ve Türkiye'yi kendi amaçları doğrultusunda Suriye'ye askeri bir operasyon için teşvik etmektedir. Kimilerine göre ise de, mimarlığını Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun yaptığı "komşularla sıfır sorun" politikası üzerine inşa edilmiş Türk Dış Politikası iflas etmiş, bunun doğal bir sonucu olarak da "Türkiye, politikasızlık ve vizyonsuzluk içinde esen rüzgara göre yön değiştiren, güvenilmez ve tehlikeli bir ülke haline gelmiştir". Hal böyle olunca Türk hükümeti, dış politikadaki başarısızlığını, fiyaskosunu da kamufle etmek için, savaş kıskırtıcılığı yapmakta, meydan okuyucu-cezalandırıcı bir tavır takınmaktadır. Türk hükümetinin bu tavrı, uluslararası camiada kaygı uyandırmakta, adeta herkes ile sorunlu bir ülke konumuna sokmakta ve Türkiye'yi yalnızlığa itmektedir. Ayrıca da böyle bir ortamda Türk hükümetinin, Suriye'ye yönelik olarak "olası bir operasyon için NATO'yu devreye sokma yönünde" çaba sarf edeceğini de beyan etmesi, Türkiye'yi komşularının ve dostlarının gözünde küçük düşürmekte, elini zayıflatmakta ve hükümetin inandırıcılığını tümüyle yitirmesine neden olmaktadır.

Türk hükümetinin Suriye karşıtı konumunun gerekçeleri ne kadar doğruysa, aynı şekilde hükümetin bu tavrına yönelik dile getirilen endişe ve eleştirilerin de doğruluk payı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle Türk hükümeti, Suriye konusunda sonuca ulaşmak istiyorsa, yeni bir politika ve strateji düşünmek ve geliştirmek zorundadır. Böyle bir politika ve stratejinin temel boyutlarının neler olabileceği sorusu, işte bu çalışmanın ama amacını oluşturmaktadır. Çalışma, öncelikle Türkiye'nin Suriye karşıtı politikasının gerekçelerini farklı bir bağlama oturtup oturamayacağını tartışmaktadır. Bu açıdan da çalışmamızda öncelikle "başarısız veya çöken devlet" modeli üzerinde durulmakta ve bu modelin çok uluslu bir insani müdahale için alt yapı oluşturup oluşturmaya uygun olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda özellikle ve öncelikle "başarısız veya çöken devlet" modelinin, hem uluslararası sistem, hem de bölge ve komşuları açısından taşıdığı olası riskler ve tehditler tartışmaya açılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye sorunu, Türk hükümetinin tutumu, Uluslararası Güçler, Çöken Devlet, insani Müdahale

JEL Kodları: I31, K33

**SYRIA PROBLEM: IS FAILED OR COLLAPSED STATE MODEL AN
INSTRUMENT FOR TURKEY'S SYRIA POLICY TO UNLEASH THE
INTERNATIONAL COMMUNITY?**

ABSTRACT

Popular revolts in the Middle East and North Africa, starting against authoritarian regimes, though not in first rate, are going on. Despite events in Bahrain and Yemen exacerbate occasionally, the events largely lost severity significantly, and in parallel, life has partially become normal. However, the popular uprising in Syria continues at full steam, the number of civilians who deceased, left home, country and residence is increasing day by day. Over the last year Assad regime in Syria massacred its citizens over 10.000, and forced its citizens over 200.000 to migration. It is stated according to official figures that, the number of those who took refuge in Turkey is over 25,000.

Turkey's initiative to mobilize international public opinion and the actors for Syria, does not seem to give the desired result. Nevertheless, the appointment of a special envoy by the United Nations and the provision of a cease-fire agreement are no less of an achievement. Through the special envoy, appointed by United Nations a result of Turkey's initiatives, a cease-fire agreement, which not carried out fully, was signed. Then, to monitor compliance with this agreement, currently 40 of an observer delegation, which was estimated 250 people and then increased to 300 people, have been sent to Syria.

Despite the observer delegation, having indicated that Damascus does not comply with the conditions of a ceasefire, and continue to use extreme violence against its own people; the international forces, going on carrying out "watchful waiting" policy and putting forward responses which do not exceed beyond cliché words; caused the Turkish government's tether overflow and also caused Turkish government to sharpen its anti-Syrian rhetoric further. In this context, a possible operation against Syria has also started to come into question.

The Turkish government's gradually increasing the dose of anti-Bashar al-Assad rhetoric, and mentioning a possible military intervention, has led to concern and criticism in public opinion both in country and abroad. Responses to the attitude of the government can be summarized in two main groups in general. For some people, the Turkish government functions as a vehicle in scope of Big or Greater Middle East Project (BOB or GOB), which was planned and brought into force by the United States within the framework of its world dominion policy after the Cold-War, taking North Africa, Middle East, the Caucasus and Central Asia into the field, aiming to make the regimes in the region controllable and pluggable to the global system, and according to this opinion Turkish government acts completely under the yoke of the United States. Therefore, the U.S., have transferred Syria problem to Turkey, in the same way how in the past it encouraged and emboldened Saddam Hussein to enter Kuwait and it encourages Turkey for a military operation to Syria for its own purposes. Still others suggest that, Turkish Foreign Policy which was based upon "zero problems with neighbors" policy, built by Foreign Minister Davutoğlu has failed, and as a natural result of this, "Turkey, has become an unreliable and dangerous country changing its direction according to the wind blowing, in a position without a policy or vision."

Not surprisingly, the Turkish government makes incitement to war and takes a challenger-punitive attitude to camouflage its failure, fiasco in foreign policy. The Turkish government's attitude; raises concerns from the international community, almost puts Turkey in position of a country troubled with everyone and pushes Turkey into

loneliness. In addition, in such an environment, the Turkish government declaring to make effort “in direction of activating NATO for a possible operation against Syria” has caused Turkey to lose value in the eyes of neighbors and friends, weakened its hands and caused the government to lose the whole credibility. To summarize, it can be stated that Syria’s attitude, and behavior of the U.S., the EU and particularly Turkey towards this attitude, takes the world back to the Cold War era. The world is divided into two blocks again about Syria. In one side United States, Turkey, Saudi Arabia and Israel in part, and in the other side Russia, China, Iran and regional allies, Syria, Iraq and Lebanon are located. Therefore, every plan and strategy about Syria to be developed by Turkish government, must consider this fact. Otherwise, it is possible for Turkey to face great difficulties.

How correct the reasons for the Turkish government's anti-Syrian position are, the same way it is an undeniable fact that there is some truth in the concern and criticism expressed for the government’s this attitude. Therefore, if the Turkish government wants to achieve a result about Syria, it must think and develop a new policy and strategy. The question that; what could be the key dimensions of such a policy and strategy, is the main purpose of this study. The study primarily discusses whether the reasons for Turkey’s anti-Syrian policies can be set in a different context. In this respect, in our study “failed or collapsed state” model is primarily emphasized and it is tried to answer the question whether this model can pose a sub-structure for a humanitarian "combined operation". In this context, especially and primarily it is tried to open, the carried potential risks and threats by “failed or collapsed state” model for both international system and region and neighbors, up to discussion.

The study, once more underlines that; Turkish government should certainly avoid actions and rhetoric which can lead itself to an intervention and the study puts forward that besides there is no doubt about validity of Turkish government’s attitude and position against Bashar al-Assad, it is also necessary for Turkish government to take a number of factors into consideration.

Something such as not taking position near the Syrian people is never thinkable for Turkey. How Turkey took place next to the peoples of Tunisia and Egypt, the same way, it is out of the question for Turkey to leave the people in Syria alone in their struggle for getting rid of Al-Assad regime. This obligation is due, first of all Turkey's historic mission. For this reason, no matter what, who says, Turkey has to raise the volume on about Syria, and must look for ways to divert international community’s attention to the issue of Syria. Since, the situation in Syria goes gradually in the uncontrollable direction. The cost of a collapsed Syria, will be very grievous for both its people and Turkey and the international system. Even this fact alone, underlines the need for terminating Assad regime as immediate as possible. But it is also true, that termination of the Assad regime will never possible without reconciliation of global forces.

In this regard, Turkey, has to be very sensitive in its efforts and initiatives and avoid actions and rhetoric, which will isolate Turkey in its region and international system. For instance, loading with a charge of the political actors shaping the policies of Turkey missions such as "managing the wave of change in the Middle East" or " being the pioneer of order of peace" missions, not only can shadow, Turkey's initiatives, efforts and credibility but also can lead the isolation of Turkey. The purpose of each state is cultural growth. Making its economic development sustainable and constituting a role-model for nation building is the legitimate right of country. Everyone knows it, accepts, but no puts

it into words. Therefore, according to the metaphor of “everything is not told anywhere,” there is no need to declare some of our ideas publicly.

Yet, a common view, an agreement has not been achieved about Syria. Syria session held in Turkish Grand National Assembly on 26th of April in 2012, revealed that this situation very clearly. If The Turkish government, wants to be successful in the international arena about Syria, it should attempt to develop a common behavior and attitude, firstly in the country. Displaying a broken image in domestic public opinion about Syria, will weaken the hand of the government in its intervention and effort for terminating Bashar Al-Assad session by placing the issue into the international community’s agenda, and ultimately will delay an international humanitarian intervention. As each passing day means life of civilians will get harder, it is clear that adopting a common attitude in Turkish public opinion is extremely important and so far necessary in terms of Turkey's national interests.

Keywords: Syria Problem, Turkish Government’s Attitude, International Forces, Collapsed State, Humanitarian Intervention.

JEL Codes: I31, K33

1. Giriş

Son aylarda ve özellikle de son günlerde Türkiye, uluslararası kamuoyunun dikkatini Suriye’de yaşanan insanlık dramına çekmek için büyük çaba sarf etmektedir. Çünkü Türkiye, son aylarda Suriye’de yaşananlardan son derece rahatsızlık duymaktadır ve bu nedenle de dış politika açısından gündemini adeta Suriye konusuna kilitlemiş durumdadır. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak ülke içi gündem, “Türkiye Suriye’ye etmeli mi, etmemeli mi?” sorusu üzerine odaklanmıştır. Bir ara, Suriye’nin sınır ihlalinde bulunması ve bunun sonucunda iki vatandaşımızın hayatlarını kaybetmesi sonrası yapılan açıklamalar, askeri bir müdahalenin an meselesi olduğu yönünde bir algıya yol açtı. Bu algının oluşmasında Başbakan Erdoğan’ın resmi Çin ziyareti esnasında yapmış olduğu açıklamaların ve Dış İşleri Bakanı Davutoğlu’nun olaylar üzerine Çin ziyaretini yarıda keserek ülkemize geri dönüşünün önemli rolleri olduğu açıktır.

Başbakan Erdoğan’ın dönüş yolunda ve Ankara’ya gelişinde yapmış olduğu, “Türkiye’nin tek başına bir müdahalesinin söz konusu olamayacağı, müdahalenin ancak NATO kapsamında mümkün olacağı” yönündeki açıklaması, kamuoyunda dillendirilmeye başlayan “acaba Türkiye savaşa mı giriyor!” sorusunun yol açtığı endişe ve korkuların yersiz olduğuna işaret etti.

Kamuoyunda bir insani müdahale beklentisi askıya alınmışken, 6 Mayıs 2012 tarihinde Kilis'te Suriyelilerin kaldığı kampları ziyaretinin ardından Slovenya ve ardından da İtalya resmi ziyaretine başlayan Başbakan Erdoğan'ın bir İtalyan gazete muhabirinin Suriye'ye olası bir askeri müdahaleye ilişkin soruları üzerine yapmış olduğu açıklamaları "NATO'dan Suriye'ye askeri müdahale istemeye hazırım" başlığı altında sunması (Corriere Della Sera, Gazetesi; akt. Milliyet ve Hürriyet 7.5.2012) Türkiye'de ister istemez "Türkiye Suriye'ye müdahale mi edecek!" sorusunu gündeme taşıdı.

Türk hükümetinin Suriye'deki Esad Rejimi ile ilişkilerinin son bir yıla kadar oldukça "iyi düzeyde" olduğundan kimsenin şüphesi yoktu. Hükümet, iktidarının başlangıcından bu yana "komşularla sıfır sorun" söylemi kapsamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme çaba ve gayreti içersine girmiş ve bu çabasında da oldukça başarılı olmuştu. Bu kapsamda daha 1998 yılında savaşın eşiğine gelen Suriye ile ilişkiler iyileşmiş, hatta karşılıklı vize muafiyet anlaşmaları ve üst düzey istişareler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla hükümetin izlediği "komşularla sıfır sorun" politikasını oldukça başarılı ve vizyoner olarak nitelendirmek mümkündür. Öyle ki, bu politika sonucunda tarihi düşman kategorisinde değerlendirilen İran, Rusya, Yunanistan gibi birçok ülke ile ilişkiler normalleşmiş ve hatta iyi yönde gelişme eğilimi göstermiştir. Gerçi bu ülkelerden özellikle İran ve Rusya ile ilişkiler Suriye sorunu nedeniyle şu anda yeniden biraz gerginleşmiş durumdadır, ama Türk hükümeti bu ilişkileri yeniden rayına oturtacak konumdadır.

Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da 2011'in başlarında yaşanmaya başlanan ve "Arap Baharı" olarak nitelendirilen halk ayaklanmaları sonrası otoriter rejimlerin birer birer tarihe kavuşmaları, küresel güçlerin olduğu gibi Türkiye'nin de Ortadoğu politikasında yeni bir dönemin başlangıcının simgesiydi.

"Arap Baharı" olarak nitelendirilen süreç öncesi dönemde Türkiye, tarihten gelen misyonuna uygun olarak zulüm görenlerin, dışlananların, şiddete ve baskıya maruz kalanların yanında yer almış, halkın demokratikleşme taleplerine destek vermiştir. Bu süreçte de başka türlü davranması zaten mümkün değildi. Bu açıdan Türkiye, otoriter rejimlerin değil, halkın yanında yer almış ve iktidarlara hızla reform yapmaya ikna etmek için yoğun çaba ve gayret sarf etmiştir. Reform yapmaktan kaçınan

Tunus, Mısır, Libya, Yemen’de iktidarlar birer birer devrilmiş; Türkiye bu ülke halklarının demokrasi inşasında hiçbir yardımdan kaçınmamıştır.

Arap Baharının Suriye’yi de kapsama alanı içine alacağını çok önceden gören Türkiye, aynı Tunus, Mısır ve ardından Libya’da olduğu gibi Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad’ı da uzun süre diyalog ve diplomasi yoluyla reform yapması yönünde ikna vede teşvik edebilmek için oldukça yoğun bir çaba sarf etmiştir.

Suriye sorununun yerel boyut ile sınırlı kalmayıp bölgesel ve hatta küresel bir boyut kazanacağı endişesini duyan Türkiye, Esad’ın reform sözü vermesi üzerine aslında rahatlamıştı. Ancak Esad ve rejimi verdiği sözü tutmamak suretiyle Türk hükümetinin tüm beklentilerini boşa çıkardı. Oysa ki başta Başbakan Erdoğan olmak üzere Ak Parti hükümeti, Suriye’yi reformlar üzerinden sorunsuz bir şekilde küresel sisteme entegre edeceğini ve böylece bölgede olası bir çatışma ve kargaşa ortamını engelleyebileceğini düşünmüştü. Bu nedenle de Türk hükümetinin hayal kırıklığı bir o kadar yüksek oldu. Bu bağlamda Türk hükümetinin Esad karşıtı söylemlerini bu yaşanan hayal kırıklığı ile ilişkili görüp değerlendirmek gerekir. Gerçi Beşşar Esad, her seferinde reforma istekli olduğu görüntüsü verdi. Ama Esad’ın da belki hesaba katmadığı bir nokta vardı. O da, Esad rejiminin dayandığı Baas Partisi ve Esad hanedanları, demokratikleşme yönünde atılacak her adamın kendi sonları olacağını bilincinde olarak, Beşşar Esad’ı reformdan vazgeçirmişler ve yalnızca vazgeçirmekle de kalmayıp, yeni bir strateji devreye soktular. Bu strateji de, Suriye meselesinin “Şii-Sunni-çatışması” eksenine oturtulması ve bu perspektiften uluslararası aktörlerin dikkatine sunulmasıdır. Geriye dönüp baktığımızda, Şam rejiminin bu stratejisinde kısmen başarılı olduğu görülmektedir. Bu strateji üzerinden Esad rejimi, hem kendine İran, Rusya, Çin, Irak gibi Soğuk Savaş dönemi ortaklarının desteğini sağlamış, hem de sunni bloğun başat temsilcileri olarak Türkiye ve Suudi Arabistan’ın algılanmasını sağlayarak İsrail’i kararsız ve tarafsız bir konuma getirmiştir. İsrail’in tavrı, insani bir müdahalenin baş aktörleri konumundaki Amerika ve İngiltere’nin olası tavır alışlarında önemli ve belirleyicidir.

Türk Dış Politikasının ana aktörlerinin “güç”, “liderlik” gibi oldukça sık başvurdukları söylemler, biryandan müttefiklerimizi ve çevremizdeki komşu ve ülkeleri mesafeli olmaya sevk etmiş, diğer yandan Suriye

sorununun uluslararası arenada sanki tek başına Türkiye'nin sorunuymuş gibi algılanmasına yol açmıştır. Hal böyle olunca başta Rusya olmak üzere İran, İsrail ve diğerleri Suriye üzerinden adeta Türkiye ile hesaplaşmaktadırlar. Vahim olan, Türkiye'nin bu süreçte tamamen müttefikler ve dostları tarafından tek başına bırakılmış olmasıdır.

Böyle bir kurguyu beklemeyen Türkiye, Suriye karşıtı tutum ve söylemlerini sertleştirmeye ve keskinleştirmeye başlamıştır. Özellikle Suriye'nin her fırsatı değerlendirerek Başbakan Erdoğan ve Türkiye karşıtı söylem ve eylemlerini (Tır Şoförlerini, Türk Hacılarını taşıyan araçları kurşunlamaları vb.) arttırması ilişkileri iyice germiş ve Türkiye'nin sabır sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Suriye, bilinçli olarak Türkiye'yi bir müdahaleye zorlamak ister gibi bir görüntü sergilemektedir. Uluslararası aktörlerin kararsızlığını ve kendileri ile meşguliyetlerini fark eden Esad rejimi, Türk hükümetinin hassasiyetini kaşımakta, adeta Türk hükümetini askeri bir müdahaleye açıktan davet etmektedir. Özellikle Dış İşleri Bakanının sonuçları iyi hesap edilmeden Türkiye'ye "Ortadoğu'daki değişim dalgasını yönetme" ya da "barış düzeninin öncüsü olma" gibi misyon yüklemesi, bir yandan Esad yönetimini Türkiye karşıtı stratejilerinde cesaretlendirici, diğer yandan ABD, AB ve diğer bazı ülkelerde kaygı uyandırıcı işlev görmüş gibidir.

Dışişleri Bakanın bu söylemi, Türkiye'nin gelecek tasavvuru açısından doğru olabilir. Ancak bu tür söylemlerin, uluslararası sistem açısından çok da uygun olmadığını Davutoğlu herkesten daha iyi bilmektedir. Ayrıca bu tür söylemler, sanki Türkiye'nin gizli bir gündemi varmış gibi bir algının oluşumuna da sebebiyet verebilir. Nitekim Başbakan Erdoğan, İtalyan muhabirinin sorusu üzerine yanlış anlamalara meydan vermemek adına Türkiye'nin böyle bir misyonu olmadığına özellikle vurgu yapmıştır. Çünkü Türk hükümeti, Suriye'nin yerel bir sorun olmadığını, Suriye'deki gelişmelerin başta Türkiye olmak üzere tüm Ortadoğu'yu ve hatta dünyayı derinden etkileme potansiyeline sahip olduğunun bilincindedir. Bu nedenle de Türkiye, Suriye sorununun bölgesel ve küresel bir sorun olduğuna sürekli gönderme ve vurgu yapmaktadır. Ancak uluslararası aktörler, bugüne dek sorunu kelimenin tam anlamıyla sahiplenmiş gibi bir görüntü vermemektedirler. Bu durumun, Başbakan Erdoğan'ın sorunu ısrarla gündemde tutmasına ve zaman zaman da sorunun dünya kamuoyunun gündemine yerleşmesini

sağlamak için amacı dışında açıklamalar yapmasına ve bu süreçte sert söylemlere başvurmasına yol açtığı açıktır.

Türk hükümetinin Suriye yönetimine karşı tutumu, hem dış hem de iç kamuoyunda farklı şekillerde anlamlandırılmış, yorumlandırılmış ve biraz da kaygı ve endişeyle karşılanmıştır. Kısaca özetlemek istersek; Kimilerine göre Türkiye'nin bu tavrı, Türkiye'nin bağımsızlığını tamamen kaybettiği ve Amerika Birleşik Devletlerinin yörüngesine girdiğinin göstergesidir. Türkiye, komşularıyla artık ABD'nin belirlediği rol ve yol haritası doğrultusunda “talimatla dost, ya da talimatla düşman” politika ve stratejisine uygun davranmaktadır. Kimilerine göre de, “Yeni Osmancılık” söylemi doğrultusunda Bölgede liderliğe oynayan Türkiye, “Suriye’de Esad’ı iktidardan uzaklaştırırsak Türkiye’nin bölgesel liderliği tescil edilir” düşüncesinden hareketle Suriye’ye her ne pahasına olursa olsun tek başına müdahale etmek istemektedir. Türkiye’nin Suriye’ye tek başına olası bir müdahalesi ise, bölgenin kan gölüne dönmesine, tüm Ortadoğu’yu kapsayan bir mezhep savaşının yaşanmasına, dünyanın yeniden kutuplara bölünmesine ve bu süreçte Türkiye’nin büyük sıkıntılar, hatta bir iç savaşla karşı karşıya kalmasına yol açacaktır (TBMM 26 Nisan 2012).

Bu tezlerin ne ölçüde gerçekçi ve geçerli olduğu sorusu bu çalışmamızın ana amacı ve omurgasını oluşturmaktadır. Çalışmamız, alışagelmış açıklamaların dışında yeni bir yol denemektedir. Suriye sorunu, burada “başarısız veya çöken devlet” (“failed states”) perspektifinden ele alınmaya ve irdelenmeye çalışılmaktadır. Ancak bu şekilde Türkiye’nin tutumunun gerekçelerinin daha doğru analiz edilebileceği ve Türkiye’ye daha sağlam gerekçeler kazandırılacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında öncelikli olarak şu sorular ya da konular üzerinde durulmaktadır. Bunlar:

- (i) “Başarısız veya Çöken devlet” ne anlama gelmekte ve çevre ülkeler, komşuları ve küresel sistem açısından hangi tehditleri, tehlike ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır?
- (ii) “Başarısız veya Çöken devlet” ile müdahale arasında nasıl bir ilişki vardır? “Çöken bir devlete” hangi aşamada nasıl müdahale etmek gerekir? Müdahalenin hangi türü gereklidir?
- (iii) Türkiye, Suriye konusunda uluslararası sistemde sonuç alabilmek için nasıl bir strateji uygulamalıdır?

Çalışmamızın çerçevesini bu sorular çizmektedir. Her bir soruyu bir makale kapsamında kapsamlı ele alıp tartışmak mümkün değildir kuşkusuz. Bu nedenle burada her biri soru mümkün olduğunca detaya inmeden genel hatlarıyla yanıtlanmaya çalışılmaktadır.

2. Başarısız veya Çöken Devlet (“failed states”)

Uluslararası literatürde “failed states” olarak yerleşik olan ve dilimize “başarısız devlet”, “zayıf devlet”, “aksayan devlet”, “çöken devlet” gibi ifadelerle aktarılan olgu, aslında 11 Eylül 2001’den çok önce literatürdeki yerini almıştı. Ancak 11 Eylül’e kadar bu kavram daha çok az gelişmiş ülkelerle ilişkili olarak kullanım alanı bulmuş; bunun dışında devlet ve yönetim politikasında, uluslararası güvenlik politikasında ve stratejik düşünce üretim sürecinde hemen hemen hiç dikkate değer bulunmamıştır. 11 Eylül ile birlikte algı dramatik bir şekilde değişmiştir. Bugün uluslararası güvenliğe ilişkin tüm analizler, stratejiler başarısız devlete mutlak suretle gönderme ve atıf yapmadan geçmemektedirler. Algının değişmesi ve tüm analizlerin ve stratejilerin merkezine başarısız devletin yerleşmesinin başlıca nedeni, küresel güçler tarafından yerel olarak değerlendirilen ve bu nedenle de pek ciddiye alınmayan başarısız veya çöken devletlerin 11 Eylül 2001 ile birlikte bizzat kendileri için tehdit ve tehlike oluşturduğu tezidir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin *Güvenlik Stratejisinin ilk sayfasında yer alan (17 Eylül 2002:1)* “Bugün Amerika işgalci devletlerden ziyade başarısız devletlerin tehdidi altındadır” (“America is now threatened less by conquering states than we are by failing ones”) saptamayla Amerika’nın güvenlik politikasında bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Buna göre askeri açıdan güçlü olan devletler değil, başarısız olan veya çöken devletler öncelikle tehdit oluşturmaktadır.

Aynı şekilde *Avrupa’nın Güvenlik Stratejisinde* de başarısız devletlerin uluslararası güvenlik açısından oluşturduğu tehdidin ciddiyetinin altı çizilmektedir. Bu kapsamda başarısız devletlerin aynı zamanda “küresel politika belirlemeyi imkansız kıldığı ve bölgesel istikrarsızlığı büyüttüğü” gerçeğine vurgu yapılmaktadır (12.12.2003:4).

Her iki strateji belgesinde de başarısız devletlerin veya çöken devletlerin Amerika ve Avrupa açısından doğrudan ya da dolaylı olarak

tehdit oluşturduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak her iki strateji de, sorunu tek yanlı ve yalnızca tehdit boyutundan ele almakta ve ayrıca bu sorunun çözümüne yönelik herhangi bir alternatif sunmamaktadır.

Bir devletin başarısız olması, başlı başına bir tehdit oluşturması için yeterli değildir. Bir başka ifadeyle başarısız devletler başarısız olmaları nedeniyle küresel ve bölgesel olarak doğrudan tehdit oluşturmazlar; daha çok üçüncü aktörlerin olası tehditleri için zemin oluştururlar ve böylece merkezi güvenlik sorununun çözümünü zorlaştırırlar. Bu açıdan başarısız devletler, somut tehditlere yol açabilecek riskler oluşturmaktadırlar. Bu tehditler, sınırsal açıdan uzak devletleri olabileceği gibi öncelikli ve özellikli olarak sınır komşularına ve kendi halkına da yönelik olabilir ve bu nedenle küresel ve bölgesel bir boyut kazanabilir (Schneckener 2005:27). Çöküş sürecinde bulunan başarısız devletlerin yakın komşuları üzerindeki olası tehditlerin boyutu çok büyüktür. Komşu devletler, kabul etmek zorunda oldukları büyük sığınmacı kitleler, sınır ihlalleri ve çatışmanın kendi sınırları içine sıçrama olasılığı ve bunun sonucunda istikrar ortamının sekteye uğraması olasılığı nedeniyle kendilerini birçok açıdan tehdit altında hissedebilirler.

Başarısız devlet kavramı, anlam açısından neyi nitelendirmekte ve hangi ülkeleri kapsamaktadır? Bu sorular üzerinde burada kapsamlı durulmamaktadır. Bu nedenle bu konular hakkında biraz kapsamlı bilgi sahip olmak isteyen okuyucularımız için burada yazarlardan birinin daha önceki çalışmaları referans gösterilmekle yetinilmektedir (bkz. Gökçe 2006a ve 2007).

“Failed States” ve buna bağlı olarak başarısız devletin nasıl tanımlanacağı sorusu henüz tam olarak çözümlenebilmiş değildir. Literatürde genelde başarılı ve başarısız devletler arasında bir ayırım yapılmakta ve böylece başarısız devletler, başarılı devletler ile karşılaştırılarak yapılmaktadır. Devletler, “security governance”, “political governance”, “socio-economic governance” ve “administrative governance” işlevlerini yerine getirmek için güçlü ve işleyen bir yapıya sahiplerse, başarılı devletler olarak tanımlanmaktadır (Rotberg 2003 ve 2004; Schneckener 2004a; Patrick 2006; Gökçe 2006a). Buna göre başarısız devletlerin nitelikleri ise şu şekilde belirlenmektedir. Eğer bir devlet aşağıdaki özelliklere sahipse, genelde başarısız devlet olarak

nitelendirilmektedir (Rotberg 2003 ve 2004; Ottaway/Mair 2004; Migdal 1988; Schneekener 2004a ve 2004b; Patrick 2006; Lambach 2007).

- i) Hem içeriye hem de dışarıya karşı meşruiyetini kaybetmeye başlamış ise, ya da bir devletin yönetimi hem kendi halkı, hem de uluslararası sistemde kabul edilmiyorsa;
- ii) İdari kapasitesini kaybetmeye başladıysa ve can ve mal güvenliğini sağlama, kişi haklarını koruma, barınma, su, sağlık, adalet gibi en temel işlevlerini yerine getiremiyor ya da getirmekte zorlanıyorsa;
- iii) Sınırını koruyamıyor ise;
- iv) Farklı etnik ya da dini gruplardan oluşuyor ve bu gruplar arasında toplumsal dayanışma, birlik ve beraberlik ruhu sağlanamamış ve bu gruplardan birinde diğeri tarafından dışlandığı algısı ve düşüncesi oluşumunu önleyememiş ve böylece paralel devlet/toplum oluşumunu engellemiyor ise;
- v) Halkı üzerinde baskı politikalarıyla veya zor kullanarak iktidarını sürdürüyor ise;
- vi) Yoksulluk ve yolsuzluğa çözüm üretmiyor ve üstüne üstük kaynak paylaşımında belli grupları koruyup kolluyor ve özellikle de teşvik ediyor ise;
- vii) Halkını mafyalara, güçlü ağır silahlara sahip organize suç örgütlerine ve teröristlere karşı koruyamıyor ve “can ve mal güvenliğini sağlama” gibi en temel işlevini yerine getiremiyor ise;
- viii) Komşu ülkelerin ekonomik istikrarını ve huzur ortamını bozuyor ve tehdit ediyor ya da etmeye başladıysa

Buna göre başarısız devlet kavramının, yalnızca Afganistan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Somali gibi ülkeleri değil, bunun ötesinde belli başlı kurumlara (ordu, polis vs.) sahip olan ve kısmen de istikrarı sağlamış, ama yine de uzun süre sömürü düzenine mahkum olmuş, sınırları dış güçler tarafından sanal olarak belirlenmiş, çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırıp uluslaşma sürecini tamamlayamamış ve demokrasiye geçememiş devletleri de “kırılgan” ya da “bıçak sırtı” olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahip olmaları nedeniyle (Sudan, Yemen, Irak, Suriye, Endonezya, Lübnan, İran, Ukrayna, Kırgızistan, Kazakistan, Gürcistan, Kuzey Kore vb. gibi) kapsadığı söylenebilir. Başka bir

ifadeyle başarısız devlet kavramı, modern devlet olarak nitelendirilen devlet ve yönetim sistemine sahip veya bu yolda ilerleyen (“consolidated and consolidating states”) devletlerin (Amerika, AB’nin başat ülkeleri, Japonya, Türkiye vb.) dışındaki tüm devletleri kapsama içine almaktadır. Eğer başarısız devletlere ve ayrıca kırılganlıkları nedeniyle başarısız devletler kategorisine aday devletlerin çöküşüne karşı etkin mücadele ve erken müdahale edilmek isteniyorsa, o zaman başarısız devletlerin listesini geniş tutmakta fayda vardır.

3. Başarısız Devletler ve Müdahale

Başarısız ve çöken devletlere eninde sonunda dış aktörler tarafından müdahale kaçınılmaz gözükmektedir. Çünkü başarısız devletler, çökme sürecine yol açan ve süreci hızlandıran faktörleri engelleme kapasitelerine sahip değildir.

Başarısız bir devletin çökme eğilimi ne kadar hızlı ilerlerse, kriz de bir o kadar derinleşir. Dış aktörler, bu krizi görmezlikten geldikleri ölçüde, ileride müdahale etseler dahi krizin boyutlarını ortadan kaldırmaya güçleri yetmeyecektir. Dolayısıyla krizin derinliği ve boyutuna bağlı olarak müdahalenin boyutu da değişecektir. Ancak çökme sürecinin ilk ortaya çıktığında müdahale edilmezse, sonradan yapılacak müdahaleler sorunu kökünden halletmek için yeterli olmamaktadır. Geciken müdahaleler yalnızca krizin görünen boyutlarını denetim ve kontrol altına almaya yaramaktadır (Debiel vd. 2005:3).

Çünkü çökme sürecinde oluşan boşluklar yerel ve uluslararası terör örgütleri, kaçakçılar ve diğer yasa dışı gruplar tarafından doldurulmaktadır. Müdahale sonrası bunları tamamen bertaraf etmek mümkün değildir. Çünkü çökme sürecine giren başarısız devletler, güçlü ve ağır silahlara sahip suç ve terör örgütlerine, ihtiyaç duydukları altyapıyı (eğitim kampları, üs, sığınma ve barınma, sızma, kaynak sağlama) sunmaktadır. Kaçakçılar (silah, teknoloji, eroin), çeteler, mafya benzeri suç örgütleri, teröristler, kendilerini özgürlük savaşçısı olarak tanımlayan yasa dışı örgütler, kendilerini azınlıkların ya da aşiretlerin temsilcisi olarak nitelendiren gruplar, iktidarı ele geçirmek için bizzat bazı devlet aktörleri kurulan yasadışı örgütler, başarısız devletlerin denetim ve kontrol zafiyetleri sonucu oluşan boşlukları sistematik olarak

kullanarak devleti ele geçirmek ya da devlete sızmak suretiyle paralel bir iktidar oluşturmaktadırlar (Debiel/Reinhardt, 2004:531 vd.). Dolayısıyla devlet içinde şiddet kullanma tekeli kendilerinde gören biçimsel olmayan bölgesel iktidarlar türemektedir. Böylece de resmi iktidar ve kurumlarının yanında halka çoğu zaman zorla kabul ettirilen gayri resmi iktidar yapısı söz konusu olmaktadır (Schneckener 2005:28). Bu tür yasadışı örgütler özellikle teknik açıdan belli bir altyapı sunan, ama iç çatışma vb. nedeniyle kendisiyle meşgul olan ve bu nedenle kontrol ve denetim açısından büyük boşluklar sunan ülkeleri tercih etmektedirler. Bu tür yapılar, bir yandan başarısız devletlerin çöküşünü hızlandırırken, diğer yandan bölgesel ve küresel boyutta (göç, uluslararası suç vb.) yeni sorunların oluşumuna yol açmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı çöken bir devlete müdahale kaçınılmaz olsa da, bu konuda devletlerin tutumu ve yaklaşımı ikirciklidir. Her ne kadar Dış aktörler, başarısız ve çökme sürecine girmiş devletlere müdahale konusunda ortak bir görüş etrafında birleşseler de, yine de dış aktörler eğer çöken devlet yer altı kaynakları açısından fakir ise, bekle-gör politikası uygulama yoluna gitmekte, ortaya koydukları tepkiler bazı yaptırımların ve sözel tehdidin ötesine geçmemektedir. Bu açıdan çöken bir devlete *insani müdahale* uluslararası hukuk nedeniyle değil de, genelde müdahaleye katılabilecek güçteki devletlerin kaynak ayırmak istememelerine bağlı siyasi isteksizlik sonucu mümkün olmamaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Irak sonrası ve 2008 yılında yaşadığı derin mali kriz nedeniyle başarısız bir başka devlete müdahaleden mümkün olduğu ölçüde uzak durmaya çalışıyor. AB üyesi devletler ise, kendi sınırları dışında bir başka devlete yönelik müdahalenin her türüsüne (“insani müdahale”, “önleyici müdahale”, “reaktif veya güç kullanmaksızın müdahale”, “askeri müdahale”, bkz. Yılmaz 2012:2) ortak olmaya çok istekli değildirler. Dolayısıyla genelde hangi amaçla olursa olsun uluslararası müdahalelere öncülük eden dış aktörler, müdahalenin maliyetinin kim/kimler ve nasıl karşılanacağı sorusu açık seçik yanıtlanmadığı müddetçe bu türlü projelere çok istekli değildirler (Mair 2004:88). Bu durumu, çöken devletin komşularının NATO üyesi olması gerçeği de pek değiştirmemektedir. Demek ki, başarısız devletlere uluslararası müdahalede de “milli menfaatler/ulusal çıkarlar” belirleyici rol oynamaktadır (Debiel vd. 2005). Bu bağlamda çökme sürecinde bulunan başarısız bir devlete müdahalenin boyutu ve

şeklinin, dış aktörlerin ulusal çıkarlarına doğrudan veya dolaylı olarak yaptığı katkı ve tehdit kriteri esasında belirlendiği açıktır. Dolayısıyla bir ülkenin siyasi çıkarları, siyasi, ekonomik istikrarı ve iç huzuru çöken bir devlet tarafından doğrudan veya dolaylı olarak tehdit ediliyor veya olumsuz etkileniyorsa, o ülkeye müdahalede bulunma hakkı vede zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu hak ve zorunluluğu kullanmaya kalkmak, bazen çok daha büyük sıkıntı ve sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle doğan bu hakkın nasıl kullanılacağı konusunda oldukça iyi düşünme zorunluluğu vardır. Şayet her ne koşulda ve hangi amaçla olursa olsun bir müdahale düşünülüyor ve planlanıyor ise, bu durumda müdahalenin mutlak suretle çok uluslu ve ortaklı olmasına dikkat etmek gerekir. Aksi takdirde müdahale eden devlet, bizzat sorunun kendisi olma ihtimali yüksektir. Hele hele müdahalenin uygulanacağı başarısız devlet, uluslararası kamuoyunu iki bloğa bölmüş ise, bir devletin tehditten doğan müdahale hakkını kullanmadan önce çok ince ve kapsamlı strateji ve politika üretme zorunluluğu vardır. Olası bir müdahalenin karşı tarafta bir blok oluşturma ihtimali yüksek ise veya bir müdahale mevcut bloklar arası çatışmayı harekete geçirici işlev göreceyse, o zaman tek taraflı ya da tek başına bir müdahaleden mutlak suretle uzak durmak da yarar vardır.

Uluslararası ilişkilerde en yaygın müdahale şekli, *insani müdahalededir*. İnsani müdahale, bir devletin başka bir devlete karşı, burada yaşanan geniş çaplı insan hakları ihlallerini önlemek ve o ülkenin vatandaşlarını korumak amacıyla için kuvvet kullanmasıdır (Duran 2001:87-8; Keskin 1998:125). Bu bağlamda eğer başarısız veya çöken bir devlet bu süreçte kendi halkına karşı savaşıyor durumuna düşmüş ise, ya da başka bir ifadeyle, bir ülkede can ve mal güvenliği sağlanamıyor ve terör örgütlerine zemin bırakılıyor ise, o devlet egemenliğini sağlayamadığından, güvenliğin tesisi ve buna bağlı olarak da istikrarın yeniden sağlanması amacıyla dış aktörler insani müdahalede bulunabilirler. Örneğin en yakın tarihimizde Afganistan ve Irak müdahalelerinin bu gerekçeler üzerine inşa edildiği görülmektedir. Çöken bir devlete, devletin yeniden inşası ve bu kapsamda güvenliğin yeniden tesisi, bir devlete otomatik olarak işleyen bir devlet özelliği kazandırmaz kuşkusuz (Gökçe, 2006b). Ama güvenlik açısından istikrar tesis edilmemiş ve buna bağlı olarak can ve mal güvenliği yeniden sağlanmamış bir devletin kendi halkının gözünde meşru sayılması hiç mi

hiç mümkün değildir. Bu nedenle, çöken devletlere müdahalede aslında gecikmemek gerekmektedir. Çünkü böyle durumlarda hem insan kaybı artma olasılığı çok yüksektir, hem de yasa dışı örgütlerin destek ve zemin bulması daha kolaydır. Bu açıdan çöken bir devletin, hem insanlık açısından, hem bölgesel ve hem de uluslararası sistem açısından hangi tehdit ve tehlikelere yol açma potansiyeline sahip olduğu uluslararası kuruluş ve aktörlere iyi anlatılması ve mutlak suretle onların onayı ve desteğinin sağlanması gerekmektedir. Ve ayrıca müdahalenin amacının mutlak suretle insani amaçlı olduğunun altı çizilmelidir.

4. Türkiye'nin Suriye Karşısı Tutumu

Türk hükümetinin, Esad karşıtı tutumunu keskinleştirdiği bir gerçektir. Özellikle son üç aydır hükümet, Suriye içerisindeki yerel muhalif güçlere açıktan destek vermiş ve uzlaşma sağlamakta sıkıntı yaşayan çeşitli muhalif grupları bir çatı altında örgütleme çalışmıştır. Muhalif güçler, bugüne kadar uzlaşabilmiş değillerdir. Bu da, hem Türkiye'nin hem de uluslararası aktörlerin, dışarıdan bir müdahale olmadan Esad rejimini sonlandırmanın mümkün olmayacağı yönündeki kanaatlerini giderek güçlendirmiş gibi gözükmektedir. Nitekim Türkiye'nin en yetkili ağızından müdahale sözcüğü de sıkça duyulur olmuştur. Yine de Türkiye'nin Suriye'ye karşı tek başına insani müdahalede bulunması ihtimalini oldukça zayıf gibi gözükmektedir.

Bu durumu aslında hükümetin söylem ve eylemlerinde de bizzat gözlemlemek mümkündür. Örneğin mevcut hükümet, Esad karşıtı sert söylemlerinin kişiselleştirilmiş bir intikam ve hesaplaşma hırısından kaynaklanıyormuş gibi yansıtılması ve algılanmasından rahatsızlık duymuş ve bu nedenle de konunun uluslararası boyutuna sıkça vurgu yapar olmuştur. Ayrıca mevcut hükümet, Türkiye'nin uluslararası kuruluş ve başat aktörlerin desteğini sağlamadan Suriye gibi bir ülkeye tek taraflı bir müdahalede bulunmasının Türkiye'ye birçok açıdan zarar vereceğinin bilincindedir. Türkiye Başbakanı ve Dış İşleri bakanının uluslararası aktörleri Suriye konusunda devreye sokma ve sorumluluk almaya ikna etme yönündeki girişimi ve çabasını bunun açık bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü mevcut hükümet tek başına bir müdahalenin; Türkiye'yi yalnızlaştıracağıının, Türkiye'nin insani amaçlı niyetine gölge ve şüphe düşüreceğinin, Ortadoğu ve Kuzey Afrika

ülkelerinde büyük çaba ve gayret sonucu sağlanan halk desteğinin ve Türkiye sempatisinin kaybedebileceğinin ve kendi yakın komşularıyla ciddi olarak karşı karşıya geleceğinin farkındadır. Bu nedenle Türkiye, Suriye sorununun yerel ve bölgesel değil, uluslararası boyutlu bir sorun olduğunun sürekli altını çizmektedir. Türkiye, yoğun uğraşına rağmen henüz uluslararası kuruluşları ve başat aktörleri ortak bir müdahale konusunda ikna edebilmiş sayılmaz. Amerika, sorunun farkındadır; ancak seçim atmosferine girdiği için, sorunu sanki Türkiye, Suudi Arabistan ve Bahreyn'e havale etmiş gibi gözükmektedir (Gökçe ve Gökçe 2011:127vd.). Suudi Arabistan ve Bahreyn için insani müdahalenin finansmanını sağlama, Türkiye için de askeri müdahalede bulunma rolü belirlemiş gibi bir izlenim mevcuttur. Böyle bir algı doğru olmayabilir. Ancak Amerika'nın İran konusundaki hassasiyetini bilen herkes, İran'ın çevrenmesi için Suriye sorununun halledilmesinin ne kadar önem arz ettiğini bilir (Gökçe ve Akgün 2006).

Amerika, Suriye konusunda Türkiye'nin tavrına destek verdiğini hissettirmektedir, ancak insani bir müdahale için uluslararası kuruluşlarda ortak bir karar alınması konusunda gücünü henüz hissettirmiş değildir. Türk hükümeti, bir yandan Amerikan'ın bu tutumundan duyduğu rahatsızlık, diğer yandan Esad karşıtı söylem ve tutumunu çok açık bir şekilde belirlemiş ve kamusalılık kazandırmış olması nedeniyle bu söylem ve tutumunu devam ettirmemesinin zafiyet olarak değerlendirileceği düşüncesinden(!) müdahale söylemini sıkça dillendirir olmuştur. Bu durum, iç kamuoyu açısından belki anlaşılabilir olarak değerlendirilebilir, ama uluslararası kamuoyunda ciddi rahatsızlık ve endişe yaratmaktadır. Bu nedenle Türk hükümetinin, uluslararası başat aktörler ve kuruluşlar tarafından ortak bir müdahale kararı alınıncaya kadar müdahale söylemini ivedilikle terk etmesinde ve müdahalenin ana sözcüsü konumundan uzaklaşmasında yarar olduğu varsayılmaktadır.

5. Sonuç Yerine: Türkiye Ne Yapabilir?

Çökme sürecinde bulunan başarısız bir devlete insani müdahale konusunda uluslararası kuruluşların ve küresel başat aktörlerin hemfikir olduğu konusunda şüphe yoktur. Başarısız devletlerin, bölgesel ve uluslararası sistem açısından ne denli bir tehdit kaynağı olduğunun altını çizen bizzat Amerika ve AB'dir. Bu açıdan Başarısız veya çöken devlet

modeli, Türkiye'nin Suriye politikasını üzerine inşa edebileceği önemli bir zemin ya da alt yapı sunmaktadır. Türkiye, uluslararası arenada tüm gerekçelerini bu gerçek üzerine kurmalıdır. Belki o zaman küresel başat aktörleri ve kuruluşları sürece daha aktif katılmaları konusunda harekete geçirme imkanına sahip olabilir. Eğer tüm argümanlara, çabalara rağmen küresel güçler, müdahale konusunda isteksiz davranıyorlar ise, o zaman bizim gibi ülkelerin müdahale konusunda çok fazla istekliymiş gibi bir görüntü vermesi, Türkiye'nin insani niyeti konusunda şüpheye yol açar ve bu da olası bir insani müdahale için gerekli olan uluslararası desteği sağlamayı zorlaştırır. İnsani müdahale konusunda uluslararası aktörler arasında uzlaşma sağlanmadığı görüntüsü, nitekim durum çok farklı değil, Esad'ın kendi halkına uyguladığı şiddeti arttırmasına yol açmaktadır. Hal böyle olunca canından, malından, yurdundan olan insan sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu da tam da engellenmek ve önlenmek istenen durum ve tablodur.

Esad rejiminin iktidarını koruması ve sürdürmesi bu şekilde mümkün değildir. Esad rejimi, şimdiye kadar meşruiyetini kısmen kaybetmiş ve kaybetmeye de hızla devam etmektedir. Eninde sonunda Esad rejimi çökecektir. İran, Rusya, Çin ve dolaylı olarak da Irak ve Lübnan ittifakı Esad rejimini kurtarmaya yetmeyecektir.

Türk hükümeti, ilkesel olarak milli menfaatleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır. Daha açık ifade etmek gerekirse Türkiye'nin, Suriye konusunda stratejik açıdan özellikle şu noktaları göz önünde bulundurarak politikasını geliştirmek zorundadır:

- i) Oluşabilecek yeni sorunlar; Bloklaşmaya yol açıp açmayacağı vb.;
- ii) Karşıya alınacak devletlerin çatışma ortamında olası tutum ve yaklaşımları;
- iii) Ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarına olası etkileri;
- iv) Ülkenin bölgesindeki etkisini artırıcı ya da azaltıcı etkisi;
- v) Ülkenin uluslararası sistemdeki konumuna etkisi;
- vi) Finansal kaynak sağlamada olası paydaşlar.

Türk hükümeti, olası bir insani müdahale konusunu, görüldüğü gibi, çok ama çok iyi düşünmek, iyi hesap etmek zorundadır. Stratejik açıdan iyi düşünülmeden, fayda-zarar analizi yapılmadan yapılacak her eylem, ciddi sıkıntılara yol açabilir. Ayrıca şu da bir gerçektir ki, dış müdahaleler

hiçbir zaman beklenen etkiyi yaratmamaktadır. Müdahale durumunda dış aktörler, çoğu zaman kendilerinin muhalif olarak gördükleri belli gruplarla işbirliği yapma yoluna gitmektedirler. Dış aktörlerin başka şansları da yoktur. Ancak bu strateji, ülke içinde gruplar arası rekabete yol açarak yeni düşmanlıklar oluşturmakta ve sonuçta ülke hiçbir zaman huzur bulamamaktadır. Çünkü bu gruplar, bir yandan bunu bir fırsat olarak görerek kendilerini zenginleştirmek, yandaşlarını koruyup kollamak istemektedirler; diğer yandan da kendi iktidarlarını tesis edebilmek için, acımasızca şiddet kullanma yoluna gitmektedirler. Bu süreç sonucunda bu gruplar başarılı olsalar dahi, kendi halkının gözünde her zaman “işbirlikçi” oldukları için meşru kabul edilmeleri genelde söz konusu olmamaktadır.

Tartışmanın ortaya koyduğu gibi çöken bir ülkeye müdahale, yalnızca o ülkenin insanlarına geçici olarak güven içinde oldukları hissi sağlamaktadır. Bu nedenle çöken devletlere, şayet müdahale edilecekse, bu sürecin başında müdahale etmek daha faydalı gözükmektedir. Ya da daha bu sürecin başında başarısız devletlerin liderlerinin ya da yöneticilerinin, ülkeyi iç savaşa sürüklemekten iktidarlarını bırakıp ülkeyi terk etmeleri yönünde ikna edilmeleri elzemdir. Gecikmelerin insani ve söz konusu ülkenin geleceği açısından maliyeti çok ağır olmaktadır.

Türkiye açısından müdahale sözcüğünün fazla kullanılması çok yararlı gözükmemektedir. Çünkü kavram, farklı anlam yüklemeye, yorumlamaya her zaman açıktır. Ayrıca Suriye’de işler insani bir müdahale ile haledilecek gibi değildir. Suriye’de ciddi anlamda bir devlet inşası söz konusudur. Bu ise çok ama çok maliyetli bir iştir. Afganistan ve Irak’ta dahi bu iş başarılı değil. Bu nedenle Türkiye’nin Esad’ı iktidardan uzaklaştırma işini Suriyeli muhalif gruplara havale etse iyi olur. Bunun yanı sıra uluslararası kamuoyunda Suriye sorununu gündemde tutulması, özellikle Türkiye açısından olası bir müdahalenin kaçınılmaz olduğu durum için önemlidir. Bunun yanı sıra Suriyeli muhalif güçlere destek sağlanması açısından da uluslararası kamuoyunun ilgi ve dikkatinin uyanık tutulması anlamlı ve yararlıdır. Günümüzde uluslararası destek sağlanmadan, müdahalede bulunmak, değişim için harekete geçmek, eylemde bulunmak pek anlamlı değildir. Bunun en bariz örnekleri Tunus, Mısır ve Libya’daki olaylardır.

Türkiye'nin NATO'yu harekete geçirme yönünde girişimde bulunacağı veya gerekirse müdahaleden kaçınmayacağı gibi söylemlerin, hem bölgesinde hem de uluslararası camiada Türkiye'nin konumuna ve etkisine olumsuz yansımaları olma ihtimali çok yüksektir. Ayrıca böyle bir girişim, dost-düşman ayrımı çerçevesinden değerlendirildiğinde yeni düşmanlıkların oluşumuna ya da eski düşmanlıkların yeniden güncelleştirilmesine yol açabilir. Bu da kimsenin istemediği bir durum ve tablodur. Bu nedenle Türkiye'nin, sessiz ve derinden bir diplomasi tarzını benimsemesi sanki daha faydalıymış gibi gözükmektedir.

Kaynakça

Debiel, Tobias/S. Klingebiel/A. Mehler/U. Schneekener (2005), Zwischen Ignorieren und Intervenieren. Strategien und Dilemmata externer Akteure in fragilen Staaten, Stiftung Entwicklung und Frieden, Januar, Bonn.

Debiel, Tobias/Dieter Reinhardt (2004), "Staatsverfall und Weltordnungspolitik: analytische Zugaenge und politische Strategien zu Beginn des 21. Jahrhunderts", Nord-Süd-aktuell, 3/2004, ss. 525-538.

Duran, Hasan (2001), "Yeni Bir Müdahale Şekli 'İnsani Müdahale'", SDÜ, İİBF Dergisi Y. 2001, C. 6, S. 1, ss. 87-94.

Europäische Sicherheitsstrategie, Ein sicheres Europa in einer besessenen Welt, Brüssel, 12.12.2003.

Gökçe, Gülise (2006a) Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C. 6, Y. 6, S. 11 (2006), ss. 343-359.

Gökçe, Gülise (2006b), "Devleti yeniden Keşfetmek: Devlet Gücünün Göstergesi olarak İdari Kapasite", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 8, S. 3 (2006), ss.203-230.

Gökçe, Gülise (2007), Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Konya: Çizgi Kitabevi.

Gökçe, Orhan/Birol Akgün (2006): "11 Eylül'ün Türkiye-ABD ve Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", O. Gökçe/U. Demiray/E. Sözen (ed.): Türkiye'nin ABD ve AB Denklemi, ss.15-76.

Gökçe, Gülise/Orhan Gökçe (2011), *Avrupa'da İslam ve Türk İmajı*, Ankara: Birleşik Yayınevi.

Keskin, Funda (1998), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları*, Ankara.

Lambach, Daniel (2007), "Close Encounters in the Third Dimension: The Regional Effects of State Failure", Ed. Lambach, Daniel/Tobias Debiel, *State Failure Revisited I*.

Mair, Stefan (2004), "Intervention und 'state failure': Sind schwache Staaten noch zu retten?", *IPG 3*, ss. 82-98.

Migdal, Joel S. (1988), *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton, N. J.

Ottaway, Marina/Stefan Mair (2004), *States at Risk and Failed States. Putting Security First*, Carnegie Endowment for International Peace, Policy Outlook, Washinton D. C., Sptember 2004.

Patrick, Stewart (2006), "Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of 'Spillovers'", Center for Global Development, Working Paper No: 73.

Rotberg, Robert I. (ed.) (2003), *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, Washington D.C.

Rotberg, Robert I. (2004), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton: Princeton University Press.

Schneckener, Ulrich (2004a), *States at Risk, Fragile Staten als Sicherheits- und Entwicklungsproblem*, Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Forschungsgruppe Globale Fragen (Diskussionspapier, Maerz 2004).

Schneckener, Ulrich (2004b), "Fragile Staaten als Problem der Internationalen Politik", *Nord-Süd-aktuell 3/2004*, ss. 510-524.

Schneckener, Ulrich (2005), “Fragile Staatlichkeit als globales Sicherheitsrisiko”, Aus Politik und Zeitgeschichte 28-29/2005, 11 Juli, ss. 26-31.

TBMM, 26 Nisan 2012 Perşembe Birinci Oturum.

U.S. National Security Strategy, Washington D.C., 17.9.2002.

Yılmaz, Sait (2012), “Politik, Sosyal ve Kültürel Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet”, Türkiye Enstitüsü, www.21yyte.org , 01.03.2012.

Gazeteler

Milliyet Gazetesi, 7.05.2012

Hürriyet Gazetesi, 7.05.2012